

До спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет» за адресою: 88000, м. Ужгород,
пл. Народна, 3

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора
Батанова Олександра Васильовича на дисертацію
Гедульянова Вадима Едуардовича на тему «Інститут
представницької демократії в умовах сучасної
конституційної реформи в Україні: проблеми теорії та
практики», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 –
конституційне право; муніципальне право**

На основі вивчення дисертації, реферату і праць, що були опубліковані за темою дисертації, було встановлене наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження В. Е. Гедульянова присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва науково-методологічним, конституційно-правовим і практичним проблемам інституту представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні.

По-перше, феноменологія представницької демократії як форми здійснення народовладдя в цілому та проблематика її інституціоналізації й функціонування в Україні перебувають у центрі постійної уваги законодавців, політиків, науковців-конституціоналістів та дослідників публічного управління (адміністрування), а також і практичних працівників. Це зумовлено насамперед необхідністю теоретичного та прикладного осмислення правосуб'єктності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади, а також природи, змісту й меж представницького мандата, який реалізується через систему виборних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закріплених у Конституції України та інших нормативно-правових актах.

По-друге, інституційна та функціональна організація представницької демократії органічно пов'язана з феноменологією сучасного конституціоналізму,

який визначає ціннісні, організаційні та процедурні засади здійснення публічної влади. У цьому контексті представницька демократія виступає основним механізмом опосередкованої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами, забезпечуючи баланс між народним суверенітетом, ефективністю влади та принципом її легітимності, а також створюючи передумови для стабільності конституційного ладу й демократичного розвитку держави.

По-третє, проблематика представницької демократії тісно пов'язана з аксіологічним, онтологічним і гносеологічним осмисленням публічної влади як соціально зумовленого та юридично оформленого феномену. Представницькі органи влади у цьому вимірі розглядаються не лише як елементи механізму держави, а й як носії публічної довіри, відповідальні за реалізацію загальносуспільних інтересів, захист прав і свобод людини та забезпечення верховенства права в умовах демократичної правової держави.

По-четверте, дослідження інституту представницької демократії неможливе поза системним аналізом таких базових категорій і понять, як «народний суверенітет», «представницький мандат», «вибори», «парламент», «місцеве самоврядування», «політичне представництво» тощо. Саме у їх взаємозв'язку та концептуальній єдності формується цілісне розуміння представницької демократії як складного конституційно-правового інституту.

По-п'яте, у прикладному аспекті представницька демократія постає як інститут, що охоплює сукупність конституційно-правових норм, принципів і процедур, спрямованих на формування, організацію та діяльність представницьких органів публічної влади. При цьому цей інститут: (а) є системоутворювальним елементом конституційного права України, (б) характеризується тісною взаємодією з іншими галузями права, зокрема з адміністративним правом, та (в) має чітко виражений міждисциплінарний характер, що зумовлює необхідність його комплексного наукового аналізу.

По-шосте, актуальність дослідження інституту представницької демократії безпосередньо пов'язана з процесами сучасної конституційної реформи в Україні,

спрямованої на оновлення системи публічної влади, удосконалення механізмів політичного представництва та підвищення ефективності й відповідальності виборних органів. У цьому контексті особливого значення набуває перегляд ролі парламенту, органів місцевого самоврядування, виборчих систем і форм взаємодії представницької та безпосередньої демократії в умовах трансформації українського суспільства.

По-сьоме, проблематика розвитку представницької демократії тісно корелює з викликами політичної фрагментації, кризи довіри до представницьких інститутів і необхідності посилення їхньої легітимації. Це зумовлює підвищений науковий інтерес до питань прозорості діяльності представницьких органів, політичної відповідальності депутатів, партійного представництва та механізмів зворотного зв'язку між виборцями і обраними представниками.

По-восьме, конституційно-правове дослідження інституту представницької демократії є складним, багатовимірним і методологічно насиченим, що вимагає застосування цілісної системи наукових методів та підходів. Саме це дозволяє розкрити місце і роль представницької демократії у системі конституціоналізму, осмислити закономірності її розвитку в Україні та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового механізму здійснення народовладдя.

Ці та інші науково-методологічні, конституційно-правові і практичні питання представницької демократії знаходяться у фокусі проблематики, порушеної у дисертації В. Е. Гедульянова.

Наукове дослідження В. Е. Гедульянова значною мірою відкликається на злободенні питання конституційно-правової теорії та практики, заповнює прогалини у наукових дослідженнях проблем сучасного конституційного права та вносить вельми цінні пропозиції для практики конституційного будівництва. Адже позитивними рисами дослідження є не лише пошуковий характер проблем, які ставились і розглядалися, а і його принципова орієнтація на нагальні потреби розвитку вітчизняної конституційної практики, удосконалення конституційного

законодавства на міцній науковій основі у контексті інституту представницької демократії.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами і темами.

Дисертаційне дослідження В. Е. Гедульянова виконано відповідно до: Стратегії розвитку наукових досліджень, яку прийняла Національна академія правових наук України на період 2021–2025 років, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ» від 1 лютого 2016 року № 119-р, Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» № 179, Проекту Плану відновлення України 2022 року та «Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя». Дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України. Тематика дослідження входить у комплексні теми: «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у XX–XXI ст.» (0198U007793) та «Конституційно-правове будівництво в умовах надзвичайних правових режимів: пошуки оптимальних моделей» (01231U104048).

Мета та завдання дисертаційної роботи. Метою дисертаційного дослідження В. Е. Гедульянова є доктринальне і праксеологічне дослідження інституту представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні для виявлення недоліків у його правовому регулюванні та розробки пропозицій щодо їх усунення.

Важливість такої телеологічної установки, на наш погляд, має істотне методологічне значення як у теоретичному, так і у праксеологічному вимірах, оскільки дає змогу комплексно осмислити чинники, що впливають на становлення, розвиток і функціонування інституту представницької демократії в

умовах сучасної конституційної реформи в Україні, з урахуванням трансформації публічної влади, демократичних стандартів конституціоналізму, а також впливу глобалізаційних процесів і можливостей рецепції надбань сучасного конституційного права.

Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних і конституційно-правових підходів до дослідження інституту представницької демократії в умовах формування та розвитку сучасної доктрини українського конституційного права, а також проблем його практичної реалізації в контексті конституційних перетворень і суспільно-політичних викликів сьогодення, свідчить про об'єктивну необхідність подальшого ґрунтовного наукового аналізу зазначеної проблематики. Таке дослідження має не лише теоретико-пізнавальне, але й чітко виражене прикладне значення, оскільки створює підґрунтя для вироблення науково обґрунтованих ідей, підходів та механізмів удосконалення конституційно-правового регулювання інституту представницької демократії й відповідного законодавства України в умовах сучасних трансформаційних процесів.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку автором дисертації та послідовне вирішення ним цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом того, щоб:

- охарактеризувати сформоване за часів незалежності підґрунтя для проведення доктринального дослідження інституту представницької демократії в Україні;
- розкрити співвідношення між поняттями «представницька демократія», «народне представництво» та «принцип народного суверенітету»;
- навести аналітичний огляд досліджень про представницьку демократію в Україні (як у цілому, так і окремих підінститутів цього інституту конституційного права);
- визначити методологію для проведення досліджень представницьких органів України на прикладах окремих представницьких органів;

- визначити особливості аксіології конституційних досліджень інституту представницької демократії;
- охарактеризувати інститут представницької демократії як елемент галузі конституційного права України;
- з'ясувати конституційні положення про представницьку демократію в Україні;
- розкрити теоретичні й практичні проблеми формування представницьких органів державної влади в контексті досліджуваного інституту;
- надати оцінку сучасному стану і перспективам подальшого вдосконалення правової регламентації формування персонального складу державних представницьких органів на подальших етапах конституційної реформи (на матеріалах впровадження відкликання народних депутатів України за ініціативою виборців та імпічмента Президента України);
- провести огляд конституційно-правових проблем функціонування державних представницьких органів та напрямів їх вирішення (на матеріалах парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України і взаємодії Президента України з Конституційним Судом України);
- охарактеризувати сучасний стан і перспективи подальшого вдосконалення правової регламентації формування персонального складу представницьких органів місцевого самоврядування на подальших етапах конституційної реформи (на матеріалах відкликання членів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів);
- охарактеризувати теоретичні й практичні проблеми функціонування представницьких органів місцевого самоврядування (на матеріалах захисту прав людини на місцевому рівні);
- надати оцінку сучасному стану і перспективам приведення нормативної регламентації інституту представницької демократії в Україні до європейських стандартів на сучасному етапі конституційної реформи.

У рамках цих та інших поставлених у дослідженні теоретичних та концептуально-конституційних завдань, В. Е. Гедульянов правильно формулює

об'єкт і предмет свого наукового пошуку. Так, **об'єктом** дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування і функціонування інституту представницької демократії в Україні в умовах сучасної конституційної реформи. **Предметом дослідження** є інститут представницької демократії в Україні на сучасному етапі конституційної реформи, зокрема теоретичні й практичні проблеми його правового регулювання.

Такий комплексний підхід надав В. Е. Гедульянову можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Методологія дослідження. Вдалим компонентом дисертаційної роботи В. Е. Гедульянова слід вважати і запропоновану ним методологію дослідження. Обрана автором методологія є упорядкованою системою взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, що дозволили сформулювати та усебічно розкрити обрану тему, визначити сутність і зміст зв'язків між основними структурними елементами та доктринальними положеннями дисертації.

Використані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики сучасного конституціоналізму. Позитивом є те, що у дисертаційному дослідженні обґрунтовується позиція методологічного плюралізму у юриспруденції. Так, наприклад, формально-логічний метод було використано для аналізу дефініцій, запропонованих у наукових джерелах, розробки авторських визначень основних понять та формулювання висновків і пропозицій, поданих у дослідженні. Також цей метод став у нагоді при визначенні архітекtonіки нашого дисертаційного дослідження.

Метод аналізу і синтезу застосовувався з метою уточнення змісту і визначення співвідношення понять «представницька демократія», «принцип народного суверенітету» і «народне представництво», а також для аналізу дефініцій та виявлення їхніх основних ознак.

Метод моделювання використовувався під час розробки пропозицій щодо

подальшого вдосконалення нормативно-правової регламентації інституту представницької демократії при проведенні конституційної реформи в Україні.

Функціональний метод застосовано для обґрунтування необхідності внесення змін і доповнень у деякі акти чинного конституційного законодавства з метою досягнення їх відповідності європейським стандартам.

Методи індукції та дедукції дали змогу визначити подібності й відмінності між проблемами, які виникають у процесі формування персонального складу представницьких органів на державному і місцевому рівнях.

Метод абстрагування використовувався для вибору матеріалів практики, на підставі яких аналізувались поточні проблеми інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні, а також для формулювання рекомендацій щодо приведення інституційного законодавства у відповідність з європейськими стандартами.

Історико-правовий метод застосовано для вивчення досвіду попередніх етапів конституційної реформи в Україні.

Нарешті, порівняльний метод допоміг аргументувати співвідношення між змістом і сутністю положень чинного законодавства України та відповідних європейських стандартів.

Структура дослідження. Про системність представленого дослідження В. Е. Гедульянова свідчить структура дисертації, яка складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, структурованих у 12 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить складає 422 сторінки, з них основного тексту – 340 сторінок. Список використаних джерел нараховує 413 найменувань.

Структура роботи характеризується цілісністю й логічною послідовністю, є такою, що відображає загальне бачення досліджуваної автором проблеми.

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження В. Е. Гедульянова, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою дисертантка.

Структура роботи відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє розкрити авторську теорію інституту представницької демократії.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором. Результатам дисертаційного дослідження В. Е. Гедульянова притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в усіх чотирьох розділах дисертації.

Дисертант в цілому досягнув мети, яку поставив перед собою, приступаючи до розробки даної теми. Окрім ґрунтовного теоретичного аналізу, автор дисертації вносить конкретні практичні рекомендації щодо реформування інституту представницької демократії в Україні.

Висновки і рекомендації, що робляться в дисертації, а також положення, що виносяться на захист аргументовані і переконливі, їх достовірність і новизна, а також повнота їх викладення в опублікованих наукових працях не викликає сумніву.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на значному емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових праць з обраної теми, а також достатній для розкриття предмету наукового пошуку масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем втілення теорії конституційного права у вітчизняну політико-правову практику представницької демократії.

Наукова новизна дослідження. Дисертаційне дослідження В. Е. Гедульянова дало можливість виокремити ряд висновків, положень, пропозицій та рекомендацій, а саме:

1. обґрунтування того, що до основних принципів інституту представницької демократії в конституційному праві України належать принципи: а) верховенства права; б) верховенства Конституції; в) республіканізму; г) унітаризму; д) поділу державної влади на гілки; е) визнання та гарантування місцевого самоврядування; є) гарантування прав і свобод людини і громадянина; ж) юридичної рівності; з) гласності; и) субсидіарності (стор. 110-122 дисертації);

2. пропозиція запровадити механізм ініціювання відкликання депутатів колегіальних представницьких органів, обраних за пропорційною виборчою системою, на рівні з депутатами, обраними за мажоритарною системою відносної більшості, для забезпечення рівності прав громадян у політичному процесі (стор. 95-99 дисертації);

3. рекомендовано в межах подальшого вдосконалення законодавчого процесу в Парламенті України передбачити, що до структури пояснювальної записки, яка надається разом із текстом проєкту закону, включатимуться розділи, присвячені «Кращим практикам країн-членів ЄС щодо предмета правового регулювання закону» та «Європейським стандартам і правовим позиціям щодо предмета правового регулювання закону» (стор. 281-286 дисертації);

4. пропозиція щодо систематизації доктринальних досліджень інституту представницької демократії в Україні за такими напрямками: а) загальнотеоретичні дослідження, які висвітлюють еволюцію, конституційно-правові основи і теоретичні аспекти представницької демократії; б) спеціальні дослідження, що стосуються конкретних представницьких органів (Верховної Ради України, Президента України, місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів; стор. 66-75 дисертації);

5. визначення векторів європеїзації діяльності Верховної Ради України (активізація участі у взаємодії з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив; впровадження європейських стандартів, рекомендацій та кращих практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України; стор. 275-287 дисертації);

6. позицію розглядати інтерпеляцію як письмову вимогу групи народних депутатів України до Прем'єр-міністра, міністра чи керівника іншого центрального органу виконавчої влади стосовно питань внутрішньої та зовнішньої політики або міністрів з питань внутрішньої та зовнішньої політики, розгляд якої відбувається за визначеною процедурою (стор. 279-285 дисертації);

7. теоретичне осмислення функціональної ролі місцевого омбудсмана в системі публічного управління в умовах децентралізації (стор. 324-338 дисертації);

8. визначення векторів європеїзації діяльності Президента України (на матеріалах відносин з Конституційним Судом України: продовження моніторингу всіх дій Глави держави, пов'язаних із формуванням цього органу; заміна Президента України на Верховну Раду України в процесі призначення суддів Конституційного Суду України; стор. 258-274 дисертації);

9. визначення векторів європеїзації діяльності представницьких органів місцевого самоврядування (інтеграція європейських стандартів у сферу екологічної політики, що включає децентралізацію, сталий розвиток, адаптацію до змін клімату та управління природними ресурсами; активізація боротьби з мовою ворожнечі щодо виборних органів місцевого самоврядування через впровадження інформаційних і просвітницьких ініціатив; стор. 338-354 дисертації);

10. розробка пропозицій про уточнення змісту законопроектів, які нині знаходяться на розгляді в Парламенті України, у частині: 1) закріплення можливості надання Парламенту права притягнення відповідних суб'єктів за підсумками розгляду інтерпеляції не лише до юридичної, але й до політичної відповідальності; 2) відсутності обмежень застосування інтерпеляції за колом суб'єктів, яким вона може бути адресована (розділ 3) тощо.

Наведеними положеннями не вичерпується наукова новизна авторських підходів. У роботі є й інші доволі оригінальні висновки та пропозиції, які в сукупності утворюють авторську теорію представницької демократії, що формується, розвивається та формалізується в процесі становлення, розвитку і

вдосконалення демократичної правової державності у контексті формування та реалізації її конституційно-правових аспектів.

Оцінка ідентичності змісту реферату та основних положень дисертації.

Реферат дисертації В. Е. Гедульянова адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації. Їх зміст і положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і її реферат виконані з дотриманням встановлених вимог. Наукові положення, висновки і рекомендації щодо можливостей практичного використання отриманих результатів, які представлені дисертантом у рефераті, належним чином розкриті, деталізовані та обґрунтовані у самій роботі. Тобто є всі підстави стверджувати, що В. Е. Гедульянов виконав усі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Вивчення матеріалів дисертації В. Е. Гедульянова та наукових публікацій дисертанта дозволили дійти висновку щодо відсутності порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Використання ідей, наукових результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи. Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження, підтвердженням його наукового та практичного значення, вважаємо, що у дисертації В. Е. Гедульянова є певні недоліки, окремі положення і проблеми, котрі можуть стати підґрунтям для дискусії:

1. Категорично не можна погодитись з твердженням, яке автор вважає аксіоматичним, що «галузь конституційного права України є комплексною галуззю права» (стор. 109, 110 дисертації). Попри те, що ця характеристика, як зазначає В. Е. Гедульянов «не належить до числа найважливіших, коли йдеться про особливості такого інституту аналізованої галузі, як інститут представницької демократії», слід звернути увагу, що, по-перше, він взагалі не наводить жодного аргументу в обґрунтування цієї тези.

По-друге, саме по собі питання щодо так званих «комплексних галузей права» є заплутаним та взагалі малозрозумілим у теорії права (див. присвячені цій проблематиці праці таких вітчизняних дослідників, як Л. М. Добробог, Р. М. Дудник, О. І. Миколенко, Т. Є. Мураховська, М. Саннікова, В. П. Хряпченко). Значною мірою питання щодо комплексних галузей права тісно пов'язане з іншими проблемами системи права, котрі по суті не знайшли належного розв'язання в правовій теорії (наприклад, питання щодо елементного складу системи права, її динаміки, співвідношення права й законодавства, критеріїв розподілу права на галузі тощо).

По-третє, у сучасній вітчизняній теорії права поширеною є точка зору, що комплексних галузей у системі права взагалі існувати не може, а ті галузі, які сьогодні часто називають комплексними (наприклад, екологічне право), нічим принципово не відрізняються від основних (див. позицію з цього питання Т. Є. Мураховської), а впровадження нових терміно-понять на кшталт «комплексна галузь права» у теорію системи права без належного теоретичного обґрунтування не тільки не допоможе вирішити питання перебудови системи державно-владних інституцій відповідно до сучасних реалій правової дійсності, а й спричинить поглиблення суперечностей у вирішенні дискусійних питань юридичної науки (див. позицію М. Саннікової).

Нарешті, і це головне, по-четверте, позиція щодо комплексного характеру конституційного права суперечить фундаментальності (по суті – надгалузевості) його природи як «вищого права», «основи національного права», «системи норм публічного права», які мають системоутворююче функціонально-телеологічне призначення щодо всіх галузей права та за допомогою яких на основі принципів демократії, верховенства права та поваги до прав людини забезпечується регламентація загального порядку організації та функціонування публічної влади.

2. Важко погодитись з позицією В. Е. Гедульянова щодо можливості запровадження в Україні у процесі конституційної реформи інституту відкликання народних депутатів України виборцями (стор. 30, підпункт 3.1.1 підрозділу 3.1, стор. 287-288, 362 дисертації).

По-перше, попри наведені автором аргументи на підтвердження «відсутності прямого зв'язку між наявністю механізму відкликання членів парламенту виборцями та імперативним характером їхніх мандатів» (стор. 30, 362 дисертації), слід виходити з того, що у будь-якій сучасній демократичній державі вільний мандат традиційно формулюється аксіоматично – як інструмент інституційної незалежності парламентарія. Сучасне конституційне право взагалі засновується на системі аксіом, серед яких – принцип вільного мандату парламентарія. Справа ж заперечувати або спростовувати аксіоми є доволі ризикованою.

По-друге, у сучасному парламентаризмі й конституціоналізмі ідея вільного мандату парламентарія вже давно не є «ізолюваною» доктриною, а функціонує в складній системі стримувань і противаг, відповідальності та репрезентативності. Тому питання не стільки в тому відповідає чи суперечить вільний мандат парламентаризму (тут дискусія взагалі позбавлена сенсу), скільки яким чином він у ньому трансформується та реалізується.

По-третє, у класичному сенсі парламентаризм взагалі неможливий без вільного мандата. Якщо депутат юридично зв'язаний наказами виборців або може бути відкликаний у будь-який момент, парламент перестає бути органом політичного *deliberation* і перетворюється на сукупність делегатів із імперативним мандатом. Будь-які імперативні начала підривають принцип поділу влади (парламент стає продовженням електоральної волі, а не автономним представницьким органом публічної влади) та саму ідею законодавчої влади як загальнонаціональної функції. У цьому сенсі вільний мандат – не привілей депутата, а конституційна гарантія функціональної автономії парламенту.

По-четверте, сучасний конституціоналізм відходить від романтизованої формули «депутат представляє націю в цілому» як метафізичної категорії. Натомість формується та функціонує більш реалістична конструкція: депутат юридично (насамперед, конституційно) представляє народ, а політично – певні соціальні групи, електоральні інтереси, партійні програми. Тобто йдеться про

юридичні форми народного представництва і політичні механізми відповідальності.

По-п'яте, ключем до узгодження вільного мандата із сучасним конституціоналізмом є заміна логіки «юридичного контролю» логікою «політичної відповідальності». Адже депутат парламенту не може бути відкликаний виборцями (відсутність імперативу), але перебуває під постійним тиском політичних механізмів: вибори й перевибори, партійна дисципліна, публічність і медіаконтроль, парламентська етика й конституційні стандарти поведінки тощо. У цьому аспекті узгодження вільного мандата з парламентаризмом і сучасним конституціоналізмом відбувається через таку логіку: депутат юридично незалежний – але політично відповідальний; він не делегат виборців – але носій демократичної легітимації; він не підзвітний індивідуальному наказу – але включений у систему конституційних стримувань.

По-шосте, у сучасному конституціоналізмі вільний мандат балансує між кількома конституційними цінностями: демократією (через вибори і політичну відповідальність); верховенством права (через заборону імперативного мандата); плюралізмом (через свободу парламентських дебатів); стабільністю державної влади (через захист від ситуативного тиску електорату). Саме тому більшість європейських конституцій закріплюють вільний мандат не як абсолютну свободу депутата, а як негативну заборону імперативного мандата. Тобто йдеться не про особисті наукові уподобання окремих вчених-конституціоналістів, як це уявляє собі В. Е. Гедульянов (стор. 180-182 дисертації), а про аксіоматичність принципів конституційного права.

3. Спірною є авторська постановка теоретичних і практичних проблем формування представницьких органів місцевого самоврядування на матеріалах відкликання членів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (підрозділ 4.1 дисертації). Нелогічність та дискусійність такого дискурсу вбачається нам з низки концептуальних, термінологічних і інституційних причин. Ключові з них можна згрупувати наступним чином.

По-перше, за такого концептуального підходу по суті відбувається підміна стадій муніципального процесу, враховуючі нетотожність інститутів формування та припинення мандата з точки зору їх сутності, змісту, форми, функцій тощо. Адже формування представницьких органів у теорії муніципального права охоплює виборчу систему, порядок висунання та реєстрації кандидатів, проведення виборів, встановлення результатів і набуття мандата, тоді як відкликання взагалі не є елементом формування, належить до механізмів дострокового припинення повноважень, функціонує після завершення формування органу. Тобто використання інституту відкликання як теоретичної та практичної основи для аналізу інституту формування представницьких органів місцевого самоврядування є логічною помилкою *post factum*: аналізується сутнісно, змістово та функціонально інший етап «життєвого циклу» депутатського мандата у місцевому самоврядуванні.

По-друге, варто звернути увагу на функціональну неоднорідність суб'єктів наукового аналізу. Адже у темі поєднано не лише депутатів – членів місцевих рад як колегіальних представницьких органів місцевого самоврядування, а й сільських, селищних, міських голів, які є не членами ради за своєю природою, а одноосібними виборними посадовими особами, які виконують як представницькі, так і виконавчі функції. Таким чином, одночасно аналізуються різні за природою суб'єкти, застосовується однакова логіка відкликання до різних моделей мандата, ігнорується відмінність між представницьким органом і виборною посадою місцевого самоврядування тощо.

По-третє, більш суттєвими є методологічні хиби, які полягають в ототожненні функцій контролю та формування. Адже відкликання за своєю функціонально-телеологічною природою є інститутом муніципальної демократії, формою конституційно-(муніципально-)правової відповідальності у системі місцевого самоврядування, механізмом контролю територіальної громади за носіями мандата тощо. Втім, якою б нормативно-визначеною та організаційно-забезпеченою не була процедура відкликання, вона жодною мірою не корелює із тим, як формується представницький орган місцевого самоврядування, якими є

принципи репрезентації інтересів територіальної громади, як забезпечується легітимність мандата у місцевому самоврядуванні. Тобто, за такого підходу змішуються інститути формування та інститути відповідальності.

По-четверте, такий авторський підхід породжує внутрішню суперечність між «теорією» і «практикою». Адже у теорії муніципального права інститут відкликання носить винятковий і допоміжний, подекуди екстраординарний характер, тоді як інститут формування є обов'язковою складовою муніципальної демократії.

Щодо проблем реалізації у вітчизняній муніципальній практиці, то відкликання здебільшого використовується як інструмент політичної боротьби, форма партійного тиску або спосіб переформатування механізму функціонування рад поза виборами. З цієї точки зору практика відкликання скоріше деформує, а не забезпечує модель формування представницьких органів місцевого самоврядування, що породжує дискусійність та суперечливість відповідних теоретичних узагальнень щодо процесуального забезпечення формування представницьких органів.

Дані зауваження мають виключно дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку докторської дисертації В. Е. Гедульянова.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень авторки.

Підсумки роботи загалом, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертантом на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, вичерпний та оформлений у встановленому порядку перелік яких наведений у дисертації та її рефераті.

Опубліковані В. Е. Гедульяновим наукові праці (положення і висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, знайшли відображення у 36 наукових працях, серед яких 23 наукові статті, 17 з яких опубліковано в наукових

фахових виданнях України, 3 статті – у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 статті – у виданнях, що включені до наукометричної бази даних *Web of Science*, та 12 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях) гармонійно репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні, а відтинок часу за який вони були опубліковані засвідчує його тяглість і системність.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені у Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197.

Реферат дисертації В. Е. Гедульянова адекватно відтворює основні положення, зміст та висновки самої дисертації на тему «Інститут представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні: проблеми теорії та практики». Положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і її реферат виконані з дотриманням встановлених вимог.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам МОН України. На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація на тему «Інститут представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні: проблеми теорії та практики» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему теоретико-праксеологічного дослідження правового регулювання інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні з метою виявлення недоліків та розробки пропозицій для їх усунення.

Дисертація та її реферат відповідають вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені у п.п. 7,8,9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, їх зміст відповідає паспорту спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, а автор дисертації – Гедульянов Вадим Едуардович, - за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного та муніципального права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України



О. В. Батанов

